

УДК 32:651.5 (045)

І. Тюрменко, д-р іст. наук, проф.
Національний авіаційний університет, Київ, Україна

ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА НА ВЕБ-САЙТАХ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНИХ АРХІВІВ ОБЛАСТЕЙ УКРАЇНИ: СТРАТЕГІЯ ДОСТУПУ

У статті проаналізовано контекстну поведінку веб-сайтів Державних архівів областей України для встановлення пріоритетних напрямків удосконалення їх змісту, оформлення та наповнення з метою покращення умов вільного доступу користувачів до інформаційних ресурсів, у тому числі і до історико-культурної спадщини. Зокрема, на основі розробленої методики експертної оцінки веб-сайтів здійснювався їх моніторинг за прозорістю, ефективністю, доступністю, реактивністю, засоби доступу, актуальністю інформації, мови сайту, наявність електронного архіву. Моніторинг проводився у декілька етапів. У статті подається порівняльна характеристика отриманих даних за 2014 та 2016 рр. Результати дослідження свідчать, що особливої уваги потребує вихід архівів у соціальні мережі, удосконалення навігації та функції пошуку по сайту, встановлення такої модульної архітектури, яка б полегшила доступ до ресурсів людям з обмеженими можливостями зору, створення електронних баз даних, забезпечення вільного доступу до електронних реєстрів описів фондів, збільшення кількості підбірок карт, унікальних документів та загальної цифрової експозиції. На основі аналізу отриманих результатів були зроблені висновки щодо необхідності розроблення стратегії доступу до історико-культурної спадщини. Результати та висновки, викладені у статті, є складовою наукових розроблень, проведених в рамках міжнародного проекту InterPARES Trust.

Ключові слова: історико-культурна спадщина, державні архіви областей України, веб-сайт, он-лайн доступ, InterPARES Trust.

Цифрова ера з її можливостями, перспективами та загрозами є певним викликом сучасному і майбутньому поколінням. Тому збереження автентичності цифрових записів та цілісності документальних колекцій, розширення комунікативного простору інформаційних установ через забезпечення довготривалого вільного доступу до цифрової національної і колективної пам'яті рівно як і забезпечення нормативно-правового та управлінського керування документальними комплексами в умовах збільшення обсягів споживання інформаційних ресурсів в он-лайн-режимі є важливими завданнями для багатьох країн світу.

Світові програми, зокрема, програми ЮНЕСКО "Пам'ять світу", "Інформація для всіх", мали на меті створення рівних умов доступу до інформації та розроблення механізмів запобігання її знищенню. Особливе значення для збереження цифрової спадщини має Хартія ЮНЕСКО, прийнята 15 жовтня 2003 р. Її основні положення не лише окреслили принципи роботи з цифровими документами, а й спрямували країни та організації на розроблення політики та стратегії щодо зберігання, збереження, захисту та забезпечення вільного доступу до цифрової національної та світової спадщини [14]. Важливу роль у цьому процесі відіграють архівні, бібліотечні та музейні установи, які уміщують у своїх фондах документальні свідчення національної історії та культури, ментальності та духовності. Створення рівних умов доступу, захищених каналів передачі та механізмів збереження цифрових національних надбань є пріоритетними завданнями, що стоять сьогодні перед інформаційними установами, відповідно трансформуючи їхні функції та підвищуючи соціальну роль у суспільстві.

Розуміючи важливість збереження національної історико-культурної спадщини та її використання, дослідницька група кафедри історії та документознавства Навчально-наукового гуманітарного інституту Національного авіаційного університету (далі – НАУ) розробила науковий проект та представила його на розгляд міжнародного семінару InterPARES Trust, що проходив у Брюсселі у листопаді 2013 р. Проект "Соціально-етичні основи збереження цифрової історико-культурної спадщини" був узгоджений та ухвалений у грудні 2013 р. Він передбачав створення дослідницької групи, розроблення методики та проведення експертної оцінки за напрямками: вивчення умов, стану збереження цифрової документальної спадщини на веб-сайтах системи державних архівів областей України та обласних краєзнавчих музеїв. Адже саме ці установи як інститути на-

ціональної пам'яті, культурно-освітні та науково-дослідні осередки на регіональному рівні відіграють величезну роль у поширенні знань серед різних верств населення. Вони також покликані активно реалізувати зв'язки із громадськістю, бути популяризаторами багатовікової культурно-історичної спадщини, яка міститься у їхніх фондах. Тому сьогодні стоїть питання активізації їх діяльності не лише традиційними методами, а й засобами Інтернет-технологій, які дозволяють забезпечити вільний доступ до цифрового надбання. Об'єднання зусиль цих установ, дозволить на місцевому/регіональному рівні виконувати не лише культурно-освітні та просвітницькі функції, а й репрезентувати та поширювати національне надбання, надавати відповідні інформаційні послуги населенню.

Враховуючи роль зазначених інформаційних установ, завданням проекту стало вивчення стану збереження цифрової історико-культурної спадщини та забезпечення вільного доступу до неї через такі відкриті документно-інформаційні системи, як веб-сайти, які є одними із потужних комунікативних каналів сьогодення. Метою даної статті є визначення пріоритетів у формуванні стратегії доступу до цифрової спадщини на веб-сайтах державних архівів областей України. За об'єкт моніторингу було обрано веб-сайти 22 державних архівів областей України (окрім сайтів державних архівів Донецької, Луганської областей та Автономної Республіки Крим). Моніторинг здійснювався в декілька етапів: 1) протягом квітня – жовтня 2014р. – повний моніторинг; 2) протягом квітня та грудня 2015 р. йшло уточнення деяких позицій; 3) протягом грудня 2015 – січня 2016 рр. знову був здійснений повний моніторинг веб-сайтів. Похибка складає до 5 %. Такий тривалий моніторинг здійснювався задля отримання об'єктивних даних, оскільки веб-сайт є досить рухливою системою, а тому відстежити стан його інформаційної наповненості та структури в один етап вдалося неможливим. Окрім того, поетапне дослідження умов зберігання історико-культурної спадщини на веб-сайтах архівних установ дозволило показати динаміку процесів контекстної поведінки веб-сайтів та здійснити їх порівняльний аналіз за 2014 та 2016 рр.

Слід зазначити, що питання стану та умов зберігання історико-культурної спадщини на веб-сайтах архівних установ у науковій літературі залишаються ще недостатньо вивченими. Одними з перших популяризаторів веб-сайтів в архівній сфері були їх творці: Г. Боряк, Л. Дубровіна, А. Кисельова [9, с. 214–217]. Вивчення

засад функціонування, структури, змісту веб-сайтів обласних державних адміністрацій здійснила у своїй кандидатській дисертації Л. Чекмарьова [13]. Майже чи не єдиною спробою проаналізувати веб-сайти архівних установ Поділля як інформаційні ресурси краєзнавчих досліджень зробила Л. Клімчук [7]. Дослідниця порівняла головне меню сайтів Державного архіву Вінницької та Хмельницької областей, виявивши суттєві недоліки у репрезентації документальних матеріалів на веб-сайтах архівних установ Поділля. На жаль, у статті не вказана дата вивчення електронних ресурсів веб-сайтів зазначених архівів, що не дозволило провести порівняльний аналіз динаміки змін контекстної поведінки веб-сайтів між даними отриманими Л. Клімчук та дослідницькою групою НАУ.

Водночас у практичній площині моніторинг веб-сайтів органів місцевого самоврядування проводився на предмет їхньої інформаційної відкритості. Один із перших проектів був здійснений групою дослідників на основі результатів отриманих громадськими організаціями ще 2009 р. [12]. Однак лише 08 червня 2015 р. цей процес набув ознак науковості та систематичності, що визначалося нормами Порядку проведення моніторингу інформаційного наповнення офіційних веб-сайтів органів виконавчої влади [5]. Моніторинг розглядався як важлива складова розвитку громадянського суспільства оскільки передбачав "комплекс операцій з пошуку та аналізу інформації на веб-сайтах з метою оцінки рівня їх інформаційного наповнення". Порядок визначив мету, об'єкт, суб'єкт моніторингу, періодичність та методологію його проведення. Проте моніторинг веб-сайтів системи архівних установ не проводився і не досліджувався ні в науковій, ні у практичній площині. Тому експертна оцінка веб-сайтів архівних установ проведена в рамках проекту InterPARES Trust є першою і чи не єдиною спробою дослідження веб-сайтів архівних установ на обласному рівні, дозволяючи отримати об'єктивну картину доступу до відкритих ресурсів у системі архівних установ України.

Для розроблення стратегії доступу до цифрової спадщини була розроблена методика експертної оцінки, яка спрямовувалась на вивчення контекстної поведінки веб-сайтів за наступними процесами: прозорість; ефективність; доступність; реактивність; науково-довідковий апарат; електронні документи/електронні архіви та їхні обсяги; актуальність інформації; мови сайту. Детальний опис методики був описаний у тезах доповідей І. Тюрменко на Міжнародній науково-практичній конференції "Історико-культурна спадщина: збереження, доступ, використання" (квітень, 2015 р.), яка була організована кафедрою історії та документознавства НАУ [11, с. 226-229], на VIII Міжнародній науково-практичній конференції "Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття", яка проходила в Одесі 10–12 вересня 2015 р. [10, с. 43–50]. Тут лише зазначимо, що методика експертної оцінки веб-сайтів, спиралася на вимоги нормативно-правових актів України щодо порядку їх інформаційного наповнення та функціонування [2; 3; 6].

Розглянемо отримані результати моніторингу середовища веб-сайтів державних архівних установ областей України. Показник процесу прозорості, який характеризує зв'язок найменування сайту з його функціональним призначенням, засвідчив зростаючу тенденцію до уніфікації ідентифікації імені сайту в інформаційному рядку та адресному полі браузера. Якщо у 2014 р. усереднений показник прозорості становив 69 %, то у 2016 р. він підвищився до 98 %. Невідповідність в ідентифікації імені сайту з адресним полем браузера у

2016 р. зафіксована на веб-сайтах Державних архівів Житомирської та Львівської областей. Відсутність уніфікації адресного поля браузера ускладнює пошук потрібного сайту, особливо, коли запит задається латиницею.

Процес ефективності характеризує зміст сайту, його організацію та оформлення. Це, зокрема, легкість доступу до сторінки; наявність карти сайту та функції пошуку; зручність переходу по сторінкам; наявність інформації про архів; зазначення кількості електронних сторінок; гіперпосилання; навігація, ілюстрації та їх якість; реклама документів на головній сторінці; можливість авторизації на сайті для роботи в он-лайн режимі. У 2016 р. усереднений показник ефективності підвищився на 4 % проти 57 % у 2014 р. і становить 61 %. Найбільший відсоток невідповідності припадає на параметри, що стосуються інформації щодо кількості електронних сторінок на сайті загалом та реклами документів на головній сторінці сайту. Практично не змінилася ситуація 2016 р. у порівнянні з 2014 р. із зазначенням кількості електронних сторінок на сайті. Їх не фіксує 96 % веб-сайтів державних архівів областей України. Виключенням є Державний архів Сумської області, що становить лише 4 % від загальної кількості сайтів. Державні архіви Дніпропетровської, Запорізької, Київської, Полтавської областей фіксують кількість електронних сторінок лише у рубриці "новини".

Станом на 2016 р. карти сайту не представлені на 36 % веб-сайтів державних архівів областей України. Це – веб-сайти Державних архівів Вінницької, Житомирської, Одеської, Полтавської, Тернопільської, Херсонської, Хмельницької та Черкаської областей. За результатами моніторингу 2014 р. навігація по сайту була представлена на 87 % сайтів. Але ці дані є досить умовними, оскільки враховувався лише показник наявності функції. Станом на 2016 р. працююча функція навігації була зафіксована на 56 % сайтів, чим обумовлено зниження показників.

Важливим показником ефективності сайтів є рекламування документів на головній сторінці сайту. Однак усього 14 % сайтів використовують цю можливість. Зокрема, рубрика "Випадковий документ" на головній сторінці сайту Державного архіву Львівської області дозволяє перейти до тематичної галереї документів. З певною долею умовності можна вважати представлені реклами документів на головній сторінці сайтів Державного архіву Київської та Закарпатської областей. Зокрема, на сайті Державного архіву Закарпатської області рекламуються публікації архіву: "Історія Мукачівського замку", "Колективізація в Закарпатті" "Мараморощська святиня: нарис з історії Грушівського монастиря", "Книга скорботи України", "Карпатська Україна" тощо.

Функція авторизації за результатами моніторингу 2016 р. працює на веб-сайтах Державних архівів Вінницької, Запорізької, Полтавської, Сумської та Харківської областей, що становить 22 %. У 2016 р. функція пошуку була зафіксована на 95 % сайтів архівних установ. Цей показник на 36 % вищий, ніж у 2014 р. Однак на сайтах Державних архівів Вінницької, Львівської, Полтавської, Чернігівської областей вона не є достатньо функціональною. На сайті Державного архіву Запорізької області пошук здійснюється лише за заданими рубриками, що також обмежує пошук.

Процеси доступності характеризують універсальність проектування сайтів, а отже і кращі можливості доступу до електронних ресурсів для користувачів, які мають на комп'ютерах різне програмне забезпечення. Зокрема, вивчався доступ до сайту за протоколами каналів http, FTP; підтримка сайтом браузерів різних типів (Opera, Internet Explorer, Firefox, Google Chrome);

швидкість доступу до Інтернету; наявність функції пошуку інформації по усіх базах даних архівних установ; зв'язок з архівним порталом; наявність функції для слабкозорих та загальної інформації про графік роботи архіву, правила роботи в читальній залі, правила копіювання документів тощо. Усереднений показник процесів доступності у 2016 р. склав 57 %, що перевищило на 10 % показники 2014 р. Процес підтримки сайтів браузерами різних типів (Opera, Internet Explorer, Firefox, Google Chrome) у 2016 р. як і у 2014 р. залишається на позначці 100 %. Незмінними виявилися і усереднені показники доступу до сайтів за каналами http (100 %) та FTP (41 %). При визначенні якості оформлення сайтів враховувався його розробник. Так, за результатами тестування 2016 р. 32 % веб-сайтів (сайти Державних архівів Вінницької, Львівської, Одеської, Полтавської, Рівненської, Сумської, Черкаської областей) проти 27 % у 2014 р. були вже створені за допомогою спеціалізованих комп'ютерних фірм. Водночас нагальною для вирішення залишається проблема, пов'язана з пошуком інформації по базах даних архівних установ. Моніторинг зафіксував відсутність баз документальних даних. Значно полегшує пошук інформації зв'язок з архівним порталом. Його має 91 % сайтів архівних установ. У процесі моніторингу сайтів було виявлено, що Державні архіви Вінницької та Львівської областей не мають зв'язку з архівним порталом, а сайт Державного архіву Рівненської області підтримує зв'язок ще із зарубіжними архівами.

Важливою функцією доступу є врахування потреб людей із вадами зору. Кількість сайтів, які мають таку функцію суттєво зросла, що пов'язано з Наказом Державного комітету телебачення і радіомовлення України, Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 16.02.2015 р. "Про затвердження змін до Порядку функціонування веб-сайтів органів виконавчої влади" [2], який зобов'язав органи державної влади створювати "універсальні модульні архітектури" сайтів, які б полегшили доступ до інформації людям з обмеженими можливостями зору. Станом на січень 2016 р. сайти таких державних архівів, як архіви Волинської, Київської, Кіровоградської, Полтавської, Сумської, Харківської, Хмельницької, Чернівецької областей розмістили функцію для слабкозорих, що становить 36 % в порівнянні з 14 % у 2014 р. Тоді таку функцію мали лише веб-сайти архівів Київської, Рівненської, Харківської областей.

Правила копіювання та роботи з документами представлені, як правило, нормативно-правовою базою, зокрема, Законом України "Про національний архівний фонд та архівні установи". Усереднений показник правил роботи в архіві та вимог до опрацювання архівних документів становить 95 %. Водночас слід зазначити, що сайти не всіх архівних установ мають легкий доступ до загальної інформації щодо роботи в архіві, а на сайті Державного архіву Вінницької області взагалі відсутня рубрика нормативно-правова база, що не дозволяє заздалегідь ознайомитися з порядком роботи з документами. Також потрібно констатувати відсутність в он-лайн доступі спеціальних положень, інструкцій, правил, політик для відвідувачів читальних залів. Проте фіксується позитивна динаміка у питаннях якості оформлення сайтів, їх змісту та доступу до потрібної інформації.

Вивчення процесів реактивності мало на меті встановлення меж поширення інформації про архіви, їх фонди, колекції, формування власної віртуальної цільової аудиторії т. зв. "друзів архіву", надання інформаційних послуг через он-лайн консультації, вихід у соцмережі та медіа простір тощо. Усереднений показник процесів реактивності сайтів державних архівів областей України покращився з 24 % до 33 % відповідно у 2014 та 2016 рр. Зокрема, станом на 2016 р. он-лайн консуль-

тації здійснює 18 % архівних установ. Таку послугу надають Державні архіви Запорізької, Івано-Франківської, Сумської, Харківської областей. Оперативністю відзначаються консультації на сайті Державного архіву Сумської області. Тут обмін інформацією в он-лайн режимі дозволяє швидко отримати потрібні відповіді на запитання. Слід підкреслити, що зворотній зв'язок архівні установи забезпечують також через електронну пошту.

Для вивчення ефективності роботи сайтів визначався рейтинг сайтів та кількість на них відвідувачів. Однак облік користувачів ведеться не на всіх сайтах архівних установ. У порівнянні з 2014 р. у 2016 р. цей показник збільшився на 9 % і становив 45 %. Облік користувачів ведуть сайти Державних архівів Волинської, Дніпропетровської, Івано-Франківської, Київської, Кіровоградської, Миколаївської, Полтавської, Харківської, Херсонської, Черкаської областей. Швидкому пошуку інформації на сайтах сприяють хмари тегів. Однак лише 9 % сайтів встановили хмари тегів на головній сторінці. Це – Державні архіви Рівненської та Харківської областей. Актуальність інформації на сайтах, – а відтак, і привабливість сайтів для користувачів визначається періодичністю оновлення інформації. Однак результати тестування показали, що 91 % сайтів оновлює інформацію, але як і раніше, лише у рубриці новин.

Показником поширення інформації та формування аудиторії є вихід архівів у соціальні мережі. Усереднений показник інформаційного архівного простору у соціальних мережах суттєво підвищився і становить 54 % у 2016 р. проти 27 % у 2014 р., а саме: у 2016 р. вихід у Facebook мають 18 % архівних установ (Державні архіви Дніпропетровської, Одеської, Рівненської, Тернопільської областей); ВКонтакте 4 % (Державний архів Рівненської області); у Google – 14 % (Державні архіви Кіровоградської, Чернівецької, Чернігівської областей); в Яндекс – 9 % (Державний архів Хмельницької області); вихід в усі соціальні мережі 4 % (Державний архів Харківської області); форуми мають 9 % архівних установ (Державні архіви Сумської та Черкаської областей). Більшість архівних установ традиційно використовують засоби масової інформації: радіо та телепередачі, друкують інформаційні матеріали у місцевих газетах. На січень 2016 р. 86 % державних архівів областей України здійснювали зв'язок із громадськістю через ЗМІ. На сайтах Державних архівів Житомирської, Львівської, Хмельницької областей (14 %) не зафіксована інформація про залучення ЗМІ для поширення та популяризації історико-культурної спадщини.

Засоби доступу до історико-культурної спадщини є важливими з огляду на оперативність отримання інформації щодо наявності у фондах архіву потрібних документів. Тому веб-сайти тестувалися на предмет представлення електронних путівників/каталогів, електронних анотованих реєстрів метричних книг, інформації про розсекречені матеріали та їхні електронні анотовані реєстри описів тощо. За даними експертної оцінки 2016 р. путівники представлені на 77 % сайтів Державних архівів областей України, що перевищує показники 2014 р. на 13 %. Електронні путівники відсутні на сайтах Закарпатської, Запорізької, Кіровоградської (є лише довідник з особових фондів), Миколаївської, Полтавської областей, що складає 23 % від загальної кількості. На сайті Державного архіву Київської області є пофоновий путівник присвячений архіву-музею Переходової доби.

Електронні реєстри фондів оприлюднені на 59 % сайтів архівних установ. Унікальне видання "Архіви окупації: 1941–1944 рр. Анотований реєстр фондів державних архівів України", видане Державним комітетом архівів України за сприяння фонду кафедр українознавства США, представлено в Інтернет просторі.

Електронні реєстри описів фондів на січень 2016 р. оприлюднені на 82 % сайтів архівних установ. Це – Державні архіви: Вінницької області (реєстри описів до 1917 р.); Закарпатської області (анотований перелік описів фондів угорського походження Берегівського підрозділу Державного архіву Закарпатської області до 1918/1919 рр. – та за 1938–1944/1945 рр.); Волинської області (анотований реєстр описів/фондів періоду до 1939 року, Анотований реєстр описів фондів органів і організацій Компартії України (1939 – 1991); Житомирської області (фонди дорадянського періоду); Запорізької області (фонди дорадянського періоду), Івано-Франківської області (фонди до 1939 р.); Кіровоградської області (у 5 томах: 1-ий том присвячений опису анотованим реєстрам описів дорадянського періоду та 4-и томи радянського періоду до 1944 р. включно); Миколаївської області (фонди дорадянського періоду); Одеської області (цифрові копії усіх описів усіх наявних фондів Радянського Союзу та періоду незалежності. Проект здійснено спільно з "Обласним інформаційно-аналітичним центром". Обсяг бази даних налічує 5.289 наявних фондів, 6970 описів, 107990 файлів загальним обсягом 98 Gb поаркушних фотокопій у форматі jpg); Полтавської області (анотовані реєстри описів радянського (2 томи) і дорадянського періодів (1 том)); Сумської області (фонди установ, організацій та підприємств до 1917 р., фонди установ, організацій та підприємств після 1917 р., фонди партійних органів і організацій (файли подані у форматі PDF, але віднайти на сайті їх досить важко); Тернопільської області (анотовані реєстри описів до вересня 1939 р.); Херсонської області (анотовані реєстри описів (1-2 тт.) уміщують інформацію до і після 1917 р.); Хмельницької області (фонди колишнього Кам'янець-Подільського міського архіву до 1917 р.); Черкаської області (фонди дорадянського періоду, т. 1); Чернігівської області (фонди дорадянського періоду). Як показують результати експертної оцінки сайтів, в он-лайн доступі реєстри описів фондів представлені досить фрагментарно. Ще залишається 18 % сайтів архівів (Державні архіви Львівської, Рівненської, Харківської, Чернівецької областей), на яких відсутня інформація щодо реєстрів описів фондів. Незважаючи на те, що у порівнянні з 2014 р. цей показник покращився на 14 %, цей напрямок залишається стратегічно важливим для забезпечення вільного доступу до документальної спадщини для широкого загалу.

У зв'язку із зростанням інтересу до генеалогічних досліджень, одним із популярних напрямків пошуків є інформація про наявність в архівах метричних книг. Як показали результати моніторингу, у 2016 р. інформація про наявність метричних книг представлена на 86 % сайтів Державних архівів Закарпатської, Запорізької, Вінницької, Волинської, Дніпропетровської, Житомирської, Івано-Франківської, Київської, Кіровоградської, Миколаївської, Одеської, Полтавської, Рівненської, Сумської, Тернопільської, Харківської, Херсонської, Черкаської, Чернігівської областей проти 41 % у 2014 р. Однак, слід зауважити, що така інформація не завжди є легкодоступною. Так, важко віднайти потрібні дані на сайтах Державних архівів Запорізької та Житомирської областей. Водночас вона є у вільному доступі у зведеному каталозі метричних книг, уміщеному в електронному міжархівному довіднику. Це стосується і розсекречених матеріалів. Інформація про розсекречені матеріали у 2016 р. була опублікована на 96 % сайтів у вигляді анотованих реєстрів фондів та реєстрів описів фондів або загальної інформації. Так, у 2016 р. анотовані реєстри описів фондів розсекречених матеріалів представлені на 41 % сайтів. Це – Державні архіви Вінницької, Дніпропетровської, Закарпатської, Миколаївської областей, які мають реєстр фондів та реєстр розсекречених ма-

теріалів за 2004–2010 рр.; реєстр фондів періоду нацистської окупації за 1941 – 1944 рр. представлений на сайті Державного архіву Миколаївської області; Державні архіви Одеської, Полтавської областей оприлюднили на сайтах реєстр розсекречених матеріалів та реєстр фондів і архівних колекцій періоду нацистської окупації України (1941 – 1944 рр.); сайти Державних архівів Сумської, Тернопільської, Харківської областей мають список розсекречених фондів за 2013 – 2014 рр. Хоча показник наявності розсекречених матеріалів на сайтах архівів у вигляді реєстрів описів фондів становить у 2016 р. 41 % проти 37 % у 2014 р., він є досить умовним, оскільки фрагментарно представляє інформацію про наявні розсекречені матеріали. Загальна інформація про розсекречені матеріали уміщена на сайтах Державних архівів Волинської, Житомирської, Запорізької, Івано-Франківської, Київської, Кіровоградської, Рівненської, Херсонської, Хмельницької, Черкаської, Чернівецької, Чернігівської областей, що на 2016 р. становить 55 %. Хоча цей показник у 2016 р. нижчий на 8 % ніж у 2014 р., він навпаки свідчить про підвищення якості обробки архівних документів через надання конкретнішої інформації про розсекречені матеріали. Невідповідність у 4 % стосується Державного архіву Львівської області. На сайті зовсім відсутня інформація про розсекречені матеріали. Оперативніше віднайти потрібну інформацію допомагає електронний реєстр розсекречених архівних фондів України, який уміщений у тритомному міжархівному довіднику (2005–2013 рр.). На 96 % сайтів оприлюднені архівні матеріали мають науковий апарат. Виключення становлять публікації, уміщені на сайті Державного архіву Хмельницької області, що зменшує наукову значущість опублікованих документів.

Прямий доступ до цифрової історико-культурної спадщини забезпечують он-лайн виставки. За відсутності баз даних архівних документів це чи не єдиний спосіб надати широкому загалу вільний доступ до історико-культурної спадщини. Стимулював цей процес Наказ Міністерства юстиції "Про затвердження Порядку підготовки архівними установами документів Національного архівного фонду до експонування на виставках та в інших інформаційних заходах" від 1 вересня 2014 р. Зокрема, затверджений Порядок встановив правила організації та проведення документальних виставок, у тому числі і у цифровому форматі, та визначив вимоги до цифрових копій документів, представлених в он-лайн режимі [4], що суттєво вплинуло на якість експонованих документальних матеріалів. Хоча не йдеться про колекції архівних документів, а лише про їхні добірки, он-лайн експозиції відіграють велику роль у популяризації національного спадщини, підвищенні іміджу держави, освітнього рівня населення, покращенні зв'язків із громадськістю.

Результати дослідження показали, що у 2016 р. на 95 % веб-сайтів архівів були оприлюднені он-лайн експозиції. Не зафіксовано он-лайн виставок лише на веб-сайті Державного архіву Хмельницької області. Найбільше он-лайн виставок розміщено на 49 сторінках офіційного веб-сайту Державного архіву Миколаївської області. З 97 цифрових експозицій 54 виставки – тематичні, 38 – присвячені ювілейним подіям, а 5 – персоналіям. Не можна не відмітити різноманітний за тематикою матеріал, який розкриває історію Миколаєва та національних громад регіону, унікальних архітектурних пам'яток, розвиток закладів освіти та культури, актуальні події сучасної України. Державний архів Львівської області має 69 цифрових експозицій, з яких 32 виставки є тематичними, 13 – присвячено персоналіям, а 24 – висвітлюють ювілейні дати. Слід зазначити, що он-лайн виставки зазначеного веб-сайту також багатогранно представляють історію області. Найменше цифрових

експозицій зафіксовано на сайті Державного архіву Вінницької області (2 тематичні виставки он-лайн). Он-лайн експозиції присвячені персоналіям відсутні на сайтах Державних архівів Вінницької, Тернопільської та Хмельницької областей, а ювілейним та пам'ятним датам – на сайтах Державних архівів Вінницької, Дніпропетровської, Київської, Рівненської та Хмельницької областей. Водночас слід відмітити, що значна кількість он-лайн виставок мають відповідне цифрове розширення документів з підтекстовкою у форматі doc або rtf та науковим апаратом.

Унікальні документи оприлюднені на сайті Державного архіву Чернігівської області, що становить 5 %; підбірки фотодокументів представлені на сайтах Державних архівів Житомирської, Полтавської (4 фотовиставки), Чернігівської, Херсонської областей, що на січень 2016 р. дорівнювало 18 % проти 14 % у 2014 р.; колекції он-лайн карт мають Державні архіви Одеської, Рівненської областей, що становить 9 % від загальної кількості сайтів державних архівів. Відсутність політики щодо оцифрування та публікації документів в он-лайн режимі призводить до того, що архівні установи досить хаотично і фрагментарно представляють у вільному доступі архівні матеріали, не орієнтуючись на власні інтереси та потреби спільнот. Скоріше тут проглядається ще певна упередженість, синдром внутрішньої цензури, а можливо, і небажання оприлюднювати "власність" архівних установ, особливо, це стосується унікальних документів, фотодокументів, листівок, карт тощо.

У результаті дослідження була зафіксована відсутність електронних/цифрових архівів документів. Виключення становить електронний архів [1] та депозитарій [8], створені Державним архівом Одеської області. До депозитарію, зокрема, входять електронні друковані видання (монографії, путівники, збірки, наукові публікації) за 1961 – 2015 рр. З 2008 р. в архіві створені дві комп'ютерні бази даних. Одна з них – алфавітний покажчик прізвищ відомих історичних осіб, інформація про яких міститься у бібліотечних виданнях дореволюційного, радянського періодів і періоду незалежності. Друга – надає інформацію про наявність путівників по архівах України, країн СНД, топографічну картотеку, картотеку газет дорадянського і радянського періоду до 1950 р. включно.

Важливу роль у забезпеченні вільного доступу до цифрової спадщини має мовна політика архівних установ. Результати експертної оцінки сайтів показали зменшення з 14 % у 2014р. до 9 % у 2016 р. кількості сайтів, які розміщали інформацію двома мовами (українсько-російською або українсько-англійською). І навпаки, у порівнянні з 2014 р. у 2016 р. зросла відповідно з 9 % до 23 % кількість сайтів, які надавали доступ до інформаційних ресурсів архівних установ більше ніж трьома мовами. Це Державні архіви Дніпропетровської, Київської, Кіровоградської, Тернопільської, Харківської областей. Така мовна політика значно розширила географію доступу до інформаційних ресурсів та підвищила рейтинг сайтів не лише на національному, а й на міжнародному рівні. Так, веб-сайт Державного архіву Кіровоградської області фіксує на сайті кількість користувачів з Білорусі, Ізраїлю, Китаю, Мальти, Молдови, Норвегії, Німеччини, Польщі, Росії, США, Чеської Республіки тощо.

Отже, проведене дослідження засвідчило покращення процесів контекстної поведінки веб-сайтів державних архівів областей України щодо доступу до історико-культурної спадщини. Однак потребує розроблення політика оприлюднення цифрової історико-культурної спадщини та стратегія функціонування веб-сайтів щодо забезпечення вільного доступу до ресурсів архівних установ. При їх розробленні варто звернути увагу на вихід архівів у соціальні мережі, на удосконалення

навігації та функції пошуку по сайту, встановлення таких модулів, які б полегшили доступ до ресурсів людям з обмеженими можливостями зору, на створення електронних / цифрових баз даних, на повне представлення на сайтах електронних реєстрів описів фондів та путівників, збільшення кількості підбірок карт, листівок, унікальних документів та загалом цифрових експозицій.

Список використаних джерел

1. Електронний архів: фонди, описи справ, методичні розробки, документи [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Державного архіву Одеської області. – Режим доступу: http://archive.odessa.gov.ua/el_arh. – Назва з екрану. – Дата звернення: 18.04.2016.
2. Про затвердження змін до Порядку функціонування веб-сайтів органів виконавчої влади: Наказ Державного комітету телебачення і радіомовлення України, Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 16.02.2015 р. № 24 / 26 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0240-15>. – Назва з екрану. – Дата звернення: 15.04.2016.
3. Про затвердження Порядку інформаційного наповнення та технічного забезпечення Єдиного веб-порталу органів виконавчої влади та Порядку функціонування веб-сайтів органів виконавчої влади: Наказ Державного комітету інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України від 25.11.2002 р. № 327 / 225 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1021-02>. – Назва з екрану. – Дата звернення: 15.04.2016.
4. Про затвердження Порядку підготовки архівними установами документів Національного архівного фонду до експонування на виставках та в інших інформаційних заходах: Наказ Міністерства юстиції України від 01.09.2014 р. № 1445 / 5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1072-14>. – Назва з екрану. – Дата звернення: 16.04.2016.
5. Про затвердження Порядку проведення Держкомтелерадіо моніторингу інформаційного наповнення офіційних веб-сайтів органів виконавчої влади: Наказ Державного комітету телебачення і радіомовлення України від 08.06.2015 р. № 118 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0759-15#n13>. – Назва з екрану. – Дата звернення: 08.04.2016.
6. Про затвердження Регламенту функціонування веб-сайту Держкомархіву України: Наказ Державної архівної служби України від 20.03.2002 р. № 16 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.archives.gov.ua/Law-base/SCAU/index.php?2002-16>. – Назва з екрану. – Дата звернення: 15.04.2016.
7. Клімчук Л.В. Веб-сайти архівних установ Поділля як джерельна база краєзнавчих досліджень / Л.В. Клімчук // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2011. – № 4. – С. 10-13.
8. Корецька О.А. Інформація про бібліотеку [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Державного архіву Одеської області. – Режим доступу: <http://archive.odessa.gov.ua/biblioteka/about/>. – Назва з екрану. – Дата звернення: 18.04.2016.
9. Палієнко М. Репрезентативність веб-сайтів архівних установ та їх роль у розширенні доступу до документної інформації / М. Палієнко // Історико-культурна спадщина: збереження, доступ, використання: матер. Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 7-9 квітня 2015 р., Національний авіаційний університет / редкол. Тюрменко І.І. та ін. – К: "Талком", 2015. – С. 214-218.
10. Тюрменко І. Експертна оцінка структури та змісту веб-сайтів архівних установ України / І. Тюрменко // Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття: зб. матеріалів VIII Міжнар. наук.-практ. конф., Одеса, 10-12 вересня 2015 року / під заг. ред. В.Г. Спрінсяна. – Одеса: ФОП-Гаража, 2015. С. 43-50.
11. Тюрменко І. Стан зберігання цифрової історико-культурної спадщини на веб-сайтах обласних державних архівних установ України / І. Тюрменко // Історико-культурна спадщина: збереження, доступ, використання: матер. Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 7-9 квітня 2015 р., Національний авіаційний університет / ред. кол. Тюрменко І.І. та ін. – К: "Талком", 2015. – С. 226-229.
12. Федорович О. Інформаційна відкритість органів місцевого самоврядування: рейтинг офіційних веб-сайтів міст обласного (республіканського) значення України: за результатами дослідження, здійсненого коаліцією громадських організацій з моніторингу інформаційної відкритості, червень-липень 2009 р. / О. Федорович, К. Рубанський. – Івано-Франківськ: Проект USID "Гідна Україна", ГО "Агенство з розвитку приватної ініціативи", 2009. – 78 с.
13. Чекмарьова Л.О. Веб-сайт обласної державної адміністрації України як документально-інформаційна система: засади функціонування, структура, зміст: автореф. Дис. ... канд. іст. наук: 07.00.10 – документознавство, архівознавство / Чекмарьова Л.О.; Український НДІ архівної справи та документознавства. – К., 2008. – 19 с.
14. Charte sur la conservation du patrimoine numérique (15 octobre 2003) [Електронний ресурс] // http://portal.unesco.org/fr/ev.php-URL_ID=17721&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html. – Назва з екрану. – Дата звернення: 15.04.2016.

References

1. Elekonnyy arhive: fondy, opysy sprav, metodychni rozrobky, dorumenty. *Ofitsiyniy veb-sajt Derzhavnogo arhivu Odesskoi oblasti*

[Online]. Available from: http://archive.odessa.gov.ua/el_arh/. [Accessed : 18th April 2016].

2. Pro zatverdzhennia zmin do Poriadku funktsionuvannia veb-saitiv orhaniv vykonavchoi vlady: Nakaz Derzhavnogo komitetu telebachennia i radiomovlennia Ukrainy, Ministerstva rehionalnogo rozvytku, budivnytstva ta zhytlovo-komunalnogo hospodarstva Ukrainy, № 24/26 [2015]. Available from: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0240-15>. [Accessed: 15 April 2016].

3. Pro zatverdzhennia Poraidku informatsiynoho napovnennia ta tehnichnogo zabezpechennia Edynoho veb-portalu orhaniv vykonavchoi vlady ta Poriadku funktsionuvannia veb-saitiv orhaniv vykonavchoi vlady: Nakaz Derzhavnogo komitetu informatsiynoi polityky, telebachennia, ta radiomovlennia Ukrainy, № 327/225 [2002]. Available from: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1021-02>. [Accessed: 15 April 2016].

4. Pro zatverdzhennia Poraidku pidhotovky arkhivnymy ustanovamy dokumentiv Natsionalnogo arkhivnogo fondu do eksponuvannia na vystavkakh ta v inshykh informatsiynnykh zahodakh: Nakaz Ministerstva yustytii Ukrainy, № 1445/5 [2014]. Available from: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1072-14>. [Accessed : 16 April 2016].

5. Pro zatverdzhennia Poraidku provedennia Derzhkomtelegradio monitoryngu informatsiynoho napovnennia ofitsiynykh veb-saitiv orhaniv vykonavchoi vlady: Nakaz Derzhavnogo Komitetu telebachennia i radiomovlennia Ukrainy, № 118 [2015]. Available from: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0759-15#n13>. [Accessed: 18 April 2016].

6. Pro zatverdzhennia Reglamentu funktsionuvannia veb-sajtu Derzhkomarhivu Ukrainy: Nakaz Derzhvnoi arhivnoi sluzhby Ukrainy, № 16 [2002]. Available from: <http://www.archives.gov.ua/Law-base/SCAU/index.php?2002-16>. [Accessed 15 April 2016].

7. KLIMCHUK, I. V. (2011) Web-saity arkhivnykh ustanov Podillia yaak dzherelna baza kraeznavchykh doslidzhen. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informologiya*. 4, 10-13.

8. KORETSKA, O. A. Informatsiia pro biblioteku. Ofitsiyni veb-sait Derzhavnogo arhivu Odesskoi oblasti [Online]. Available from: <http://archive.odessa.gov.ua/biblioteka/about/>. [Accessed: 18 April 2016].

9. PALIIENKO, M. (2015) Reprezentatyvnist veb-saitiv arkhivnykh ustanov ta ikh rol u rozshyrenni dostupy do dokumentnoi informatsii. *Istoryko-kulturna spadshchyna: zberezhenia, dostup, vykorystannia: materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii, m. Kyiv, 7-9 April 2015*, Natsionalnyi aviatyyni universytet. Kyiv: Talkon, pp. 214-218.

10. TIURMENKO, I. (2015) Ekspertna otsinka struktury ta zmistu veb-saitiv arkhivnykh ustanov Ukrainy. Informatsiina osvita ta profesiino-komunikatyvni tehnologii XXI stolittia: zbirnyk materialiv VIII Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii, Odesa, 10-12 September 2015. Odesa: FOP-Harazha, pp. 43-50.

11. TIURMENKO, I. (2015) Stan zberigannia tsyfrovoy istoryko-kulturnoi spadshchyny na veb-saitakh oblasnykh derzhavnykh arkhivnykh ustanov Ukrainy *Istoryko-kulturna spadshchyna: zberezhenia, dostup, vykorystannia: materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii, m. Kyiv, 7-9 April 2015*, Natsionalnyi aviatyyni universytet. Kyiv: Talkon, pp. 226-229.

12. FEDOROVYCH, O. (2009) *Informatsiina vidkrytist organiv mistseвого samovriaduvannia: reitynng ofitsiynykh veb-saitiv mist oblasnogo (respublikanskoho) znachennia Ukrainy: za rezultatsy doslidzhennia, zdysnenoho koalitsiei gromadskykh organizatsii z monitoryngu informatsiynoi vidkrytosti, June – July 2009*. Ivano-Frankivsk: Proekt USID "Gidna Ukraina", HO "Agenstvo z rozvytku pryvatnoi initsiatyvy".

13. CHEKMAROVA, L. O. (2008) Web-sait oblasnoi derzhavnoi administratsii Ukrainy yaak dokumentalno-informatsiina systema: zasady funktsionuvannia, struktura, zmist : Abstract of unpublished thesis (PhD of Historical Sciences), Ukrainysky naukovo-doslidnyi instytut arkhivnoi spravy ta dokumentoznavstva, Kyiv.

14. Charte sur la conservation du patrimoine numérique (2003) [Online]. Available from: http://portal.unesco.org/fr/ev.php-URL_ID=17721&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html. [Accessed : 15 April 2016].

Надійшла до редколегії 07.09.16

I.Tiurmenko, Dr. habil., Professor
National Aviation University, Kyiv, Ukraine

HISTORICAL AND CULTURAL HERITAGE ON THE WEB SITES OF THE STATE ARCHIVES OF THE REGIONS OF UKRAINE: ACCESS STRATEGY

The article analyzes the contextual behavior of State Archives of Regions of Ukraine Websites to establish priorities of improving their content and design, to improve conditions for free access to information resources, including historical and cultural heritage. In particular, on the basis of developed website expert evaluation method the following web site processes were monitored: transparency, efficiency, accessibility, efficiency, responsivity, access means, information relevance, web site languages, and availability of electronic archive. We monitored it in several stages, providing comparative analysis of data received in 2014 and 2016. The research results show that the following need special attention: archive connection to the social networks, improvement of navigation and site search function, installation of modular architecture to facilitated the resource access for visually impaired people, creation of electronic databases, free access to the fund description electronic register, increasing the number of card collections, unique documents and digital expositions in general. We can conclude that a need exists to develop strategy for access to historical and cultural heritage. The results and conclusions set forth in the article constitute an integral part of scientific developments conducted within the framework of InterPARES Trust international project.

Key words: digital historic and cultural heritage, the system of regional state archives of Ukraine, websites, on-line access, InterPARES Trust.

УДК 94(436):327"16/17"

А. Штроемер, д-р іст. наук, проф.
Зальцбургський університет імені Паріса Лодрона, Зальцбург, Австрія

ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ІСТОРІЇ РАНЬОМОДЕРНОЇ ДИПЛОМАТІЇ (НА ПРИКЛАДІ ДОСЛІДЖЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ГАБСБУРЗЬКИХ ДИПЛОМАТІВ У КОНСТАНТИНОПОЛІ В РАНЬОМОДЕРНУ ЕПОХУ)

Дослідження ранньомодерної дипломатії вступило у свою надзвичайно динамічну фазу, розпочату запозиченням теорій та методів з культуральних наук. Постали нові сфери дослідження, розробка яких значно поглиблює наше знання ранньомодерного періоду загалом. Взявши за приклад Габсбурзьких дипломатів у Константинополі було вибрано чотири сфери дослідження в рамках "Культуральної історії дипломатії" або "Нової історії дипломатії": мікрополітика та мережі, символічна комунікація, гендерні студії та медіальність дипломатичної комунікації. Звичайно, є і інші напрямки досліджень, які є не менш багатообіцяючими. Дослідження в цьому напрямку мають враховувати, що історія дипломатії стикається з тими ж викликами, як і інші історичні науки: з огляду на обмежені ресурси вона має довести свою значущість для суспільства сьогодення. Було виділено два предметні поля, особливо актуальні на сьогодні: інтеркультуральність та історичне дослідження миру.

Незважаючи на значну історіографічну традицію, "Нова історія дипломатії" потребує нової синтези, ґрунтованої на всеохоплюючому підході, що включає і культуральні студії. Важливими точками відліку мають бути мікрополітика та дослідження дипломатичних мереж, символічні форми комунікації, гендер та медіальність.

Ключові слова: дипломатія, ранньомодерний час, Європа, Оттомани, Габсбурги, медіальність, гендер, мікрополітика, комунікація.

Вступ

"Якби вона вже до цього не існувала роками, то і не було б необхідності її винаходити" [76, р. 370]. Цими словами Збігнев Бжезинський (нар. 1928) коротко окреслив значення дипломатії. Видатний вчений Вищої

Школи Міжнародних досліджень (SAIS) Університету ім. Джона Хопкінса у Вашингтоні, радник Джиммі Картера з питань безпеки у 1977 – 1981 рр. та до сьогодні – думай дипломатичного корпусу США був думки, що дипломати є зайвими, позбавлені якогось політичного зна-